

УДК 631.11:631.16

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2021-5.8>

Лизак М.П.

*асистент кафедри менеджменту імені професора Є.В. Храпливого,
Львівський національний аграрний університет*

ІДЕНТИФІКАЦІЯ СТРУКТУРНО-ГАЛУЗЕВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті досліджено теоретичні аспекти формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств та встановлено, що фінансово-економічні результати відіграють стратегічно важливу роль у процесі формування кінцевих підсумків виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств. Виявлено, що фінансово-економічні результати діяльності є безпосереднім ресурсним базисом підвищення параметрів ефективності господарювання підприємства в розрізі всіх основних структурних компонентів його функціонування. Встановлено, що фінансово-економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств формуються як підсумкові характеристики господарювання в розрізі всіх базових напрямів їх функціонування (інноваційно-інвестиційний, виробничий, збутовий, фінансовий, сервісний тощо). У процесі дослідження ідентифіковано структурно-галузеві особливості формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: фінансово-економічні результати, сільськогосподарські підприємства, структурно-галузеві особливості, виробничо-господарська діяльність, організація виробництва.

IDENTIFICATION OF STRUCTURAL AND INDUSTRIAL FEATURES OF FORMATION OF FINANCIAL AND ECONOMIC RESULTS OF AGRICULTURAL ACTIVITIES

Lyzak Mykhailo

Lviv National Agrarian University

The article examines the theoretical aspects of the formation of financial and economic results of agricultural enterprises. It is established that financial and economic results play a strategically important role in the process of forming the final results of production and economic activity of agricultural enterprises. The financial and economic results of agricultural enterprises should be understood as the final results of the enterprise, which characterize the parameters of the effectiveness of its strategic business processes and are formalized in the targets for a specific period of time. It is revealed that financial and economic results of activity are a direct resource basis of increase of parameters of efficiency of managing of the enterprise in a cut of all basic structural components of its functioning. It is established that the financial and economic results of agricultural enterprises are formed as the final characteristics of management in terms of all basic areas of their operation (innovation and investment, production, sales, financial, service, etc.). In the course of the research the following structural and branch features of formation of financial and economic results of activity of the agricultural enterprises are identified: excessive dependence on natural and climatic conditions; use of land resources as the main means of organizing production and economic processes; the impact of seasonality of production on the rate of inflow of financial and economic resources to the enterprise; the need for adequate logistics; correct logistical support of tangible and intangible flows management; the dependence of the formation of financial and economic results of agricultural enterprises on the level of state support for the agricultural sector of the economy; formation of an appropriate level of social responsibility of agricultural enterprises, which is an important social component of rural development; organization of observance of rationally substantiated principles of nature use in the process of management and execution of monetary expenses for implementation of nature protection measures.

Keywords: financial and economic results, agricultural enterprises, structural and branch features, production and economic activity, organization of production.

Постановка проблеми. Безперервні трансформаційні процеси, лібералізація економічних відносин і наростаюча конкуренція як на внутрішніх, так і на зовнішніх ринках вимагають від господарюючих суб'єктів використання якісно нових підходів до організації їх стратегічних бізнес-процесів, забезпечення динамічної конкурентоспроможності та формування, зрештою, остаточних фінансово-економічних результатів діяльності, які є фундаментальним базисом здійснення поступального розвитку підприємств та забезпечення ресурсної підтримки процесів їх розширеного

відтворення. Ці підходи передбачають імплементацію інноваційних управлінських рішень, що базуються на передових досягненнях науково-технічного прогресу в розрізі всіх стратегічно важливих сегментів функціонування виробничо-господарських комплексів національної економіки (виробництво, переробка, логістика, збут, споживання тощо). Вдосконалення процесу формування фінансово-економічних результатів діяльності підприємства є значним незадіяним резервом для підвищення ефективності параметрів його функціонування, диверсифікації стратегічних і тактичних ризиків

господарювання, нарощування виробничо-господарського потенціалу діяльності, зміцнення конкурентних позицій на цільових сегментах ринку, що в сукупності трансформується у становлення процесів розширеного відтворення й сталого розвитку підприємства. З огляду на це актуалізується проблема визначення структурно-галузевих особливостей формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарського підприємства як ключового детермінанта.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика дослідження фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств стала об'єктом досліджень низки учених, таких як І. Карпова (обґрунтовано фінансово-кредитні важелі розвитку АПК України та визначено їх стратегічну роль у процесах формування фінансово-економічних результатів господарюючих суб'єктів) [1], В. Губко (визначено організаційно-економічний механізм управління фінансово-економічною результативністю аграрного підприємства) [2], Н. Наконечна (висвітлено фінансово-економічні проблеми для забезпечення сталого розвитку сільськогосподарських підприємств) [5], Н. Кругла (показано особливості визначення та обґрунтування оцінювання фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств) [6], О. Вороніна, Л. Дікань (визначено складові частини та обґрунтовано основні функції управління фінансово-економічним результатом діяльності сільськогосподарського підприємства) [7], Т. Петрушка, О. Заїка (досліджено групування видів фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарського підприємства та показано шляхи їх збільшення) [3].

Попри те, що процесу формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств присвячено чимало досліджень, недостатньо уваги приділено цьому складному комплексному питанню в контексті галузевої специфіки функціонування аграрної сфери та особливостей виробництва сільськогосподарської продукції у вітчизняних умовах господарювання. Таку специфіку необхідно враховувати в процесі дослідження як теоретико-методичних, так і прикладних аспектів формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

Постановка завдання. Метою дослідження є ідентифікація структурно-галузевих особливостей формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств з урахуванням специфічних параметрів господарювання в аграрному секторі економіки країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансово-економічні результати відіграють стратегічно важливу роль у процесі формування кінцевих підсумків виробничо-господарської діяльності підприємств. Власне, фінансово-економічні результати діяльності є безпосереднім ресурсним базисом підвищення параметрів ефективності господарювання підприємства в розрізі всіх основних структурних компонентів його функціонування. Як зазначає І. Бланк, фінансово-економічні результати діяльності підприємства залежать від впливу цілісного комплексу чинників, таких як рівень його конкурентоспроможності на ринку, наявний попит на продукцію (товари, роботи, послуги), рівень ділової активності, рейтингу та іміджевої репу-

тації серед контрагентів, сформовані на підприємстві засади імплементації економічних методів управління та спеціальних організаційно-управлінських регуляторів [8, с. 337]. Безперечно, ми погоджуємося з таким твердженням, однак не можемо не відзначити, що фінансово-економічні результати діяльності підприємства багато в чому визначають стратегічні вектори розвитку вищенаведених детермінант. Таким чином, фінансово-економічні результати діяльності підприємства наділені дуальними структурно-функціональними характеристиками: з одного боку, вони формуються під впливом дії стратегічних детермінантів господарювання (система менеджменту, виробничо-ресурсний потенціал, техніко-технологічний базис функціонування, рівень конкурентоспроможності на ринку, економічна безпека тощо), а з іншого боку, фінансово-економічні результати діяльності підприємства створюють передумови формалізації кількісних та якісних компонентів цих чинників.

О. Вороніна та Л. Дікань позиціонують фінансово-економічні результати діяльності підприємства через призму структурно-якісної характеристики фінансово-господарської діяльності підприємства, підсумкових результатів господарських відносин у процесі торговельно-економічного обміну, стратегічних індикаторів збалансованого та стабільного розвитку підприємства, підсумкового критерія ефективності взаємодії організаційно-структурних підрозділів підприємства з чинниками внутрішнього та зовнішнього середовища, інструменту інтегрального оцінювання ефективності стратегічних бізнес-процесів підприємства на засадах формування його прибутку чи збитку [7, с. 67].

Взаємозв'язок між розміром фінансово-економічних результатів підприємства та його розвитком в умовах ринку представлений на рис. 1. Ресурсний базис, що формує фінансово-економічні результати діяльності підприємства, визначають його конкурентні позиції на ринку та стратегічні вектори розвитку в умовах наростаючої конкуренції та динамічних змін параметрів економічного середовища функціонування.

Таким чином, під фінансово-економічними результатами діяльності слід розуміти кінцеві підсумки господарювання підприємства, які характеризують параметри ефективності його стратегічних бізнес-процесів і формалізуються в цільових показниках (дохід, прибуток, вартість власного капіталу, кредиторська та дебіторська заборгованість тощо) на конкретно визначений період часу, що в сукупності формує ресурсний базис для відтворення та накопичення капіталу, підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства, зміцнення його економічної безпеки, а також становлення процесів розширеного відтворення й сталого розвитку.

Фінансово-економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств формуються як підсумкові характеристики господарювання в розрізі всіх базових напрямів їх функціонування (інноваційно-інвестиційна, виробнича, збутова, фінансова, сервісна тощо). Ці результати агрегуються під впливом комплексної дії чинників природно-кліматичного, соціально-економічного, техніко-технологічного, суспільно-політичного та екологічного характеру. Очевидно, що підсумкові фінансово-економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств визначають параметри ефективності використання доступ-

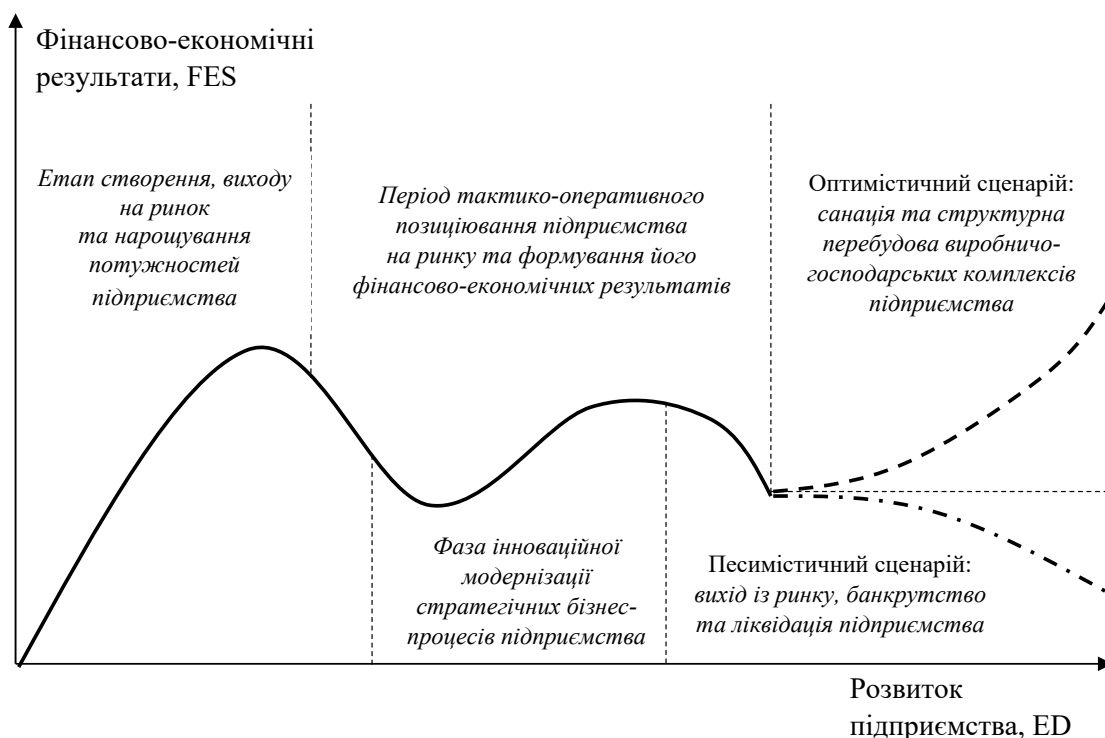

Рис. 1. Взаємозв’язок між розміром фінансово-економічних результатів діяльності підприємства та його розвитком в умовах ринку

Джерело: власна розробка

ного природно-ресурсного базису, капіталу, наявних засобів і предметів праці безпосередніх власників цих підприємств [1, с. 212]. Результативність фінансово-економічної діяльності сільськогосподарського підприємства доцільно розглядати з позицій його тісного взаємозв’язку з вибраною стратегією розвитку, сформованим комплексом заходів тактико-оперативної підтримки реалізації останньої та визначеними коротко- й довгостроковими цілями господарювання підприємства [2, с. 65].

Цілковито закономірно, що процес формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств відбувається під впливом низки чинників, що обумовлені безпосередньо галузеву специфікою організації виробничо-господарської діяльності в сільськогосподарських підприємствах. Серед основних специфічних особливостей виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах, які потрібно враховувати в процесі дослідження формування їх фінансово-економічних результатів діяльності, доцільно виділити такі.

1) Залежність рівня ефективності виробничо-господарських бізнес-процесів сільськогосподарського підприємства від його наявного природно-ресурсного потенціалу, природно-кліматичних і погодних умов господарювання, що можуть справляти суттєвий ситуативний вплив на параметри формування фінансово-економічних результатів діяльності підприємства в межах конкретного звітного періоду.

2) Головним засобом виробництва продукції в сільському господарстві є земля (сільськогосподарські угіддя), що обумовлює дотримання засад раціонального використання її виробничо-ресурсних потужнос-

тей і збереження природної родючості верхнього шару ґрунту – гумусу, що, зокрема, передбачає дотримання науково обґрунтованих сівозмін вирощування сільськогосподарських культур, здійснення цільових витрат на відтворення природної родючості угідь, балансування підходів до внесення мінеральних та органічних добрив тощо, оптимального поєднання виробничо-господарської структури рослинницької і тваринницької галузей.

3) Чітко виражена сезонність виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах (насамперед у рослинницькій галузі), що диференціює темпи надходження фінансово-економічних ресурсів на підприємство протягом календарного року та обумовлює доцільність диверсифікації джерел надходження грошових коштів (у тому числі, від несільськогосподарських видів діяльності) для забезпечення належного рівня поточної ліквідності та платоспроможності підприємства за своїми зобов’язаннями в процесі господарювання.

4) Техніко-технологічна специфіка організації виробництва сільськогосподарської продукції, що передбачає необхідність наявності адекватного матеріально-технічного забезпечення, залучення спеціалізованої сільськогосподарської техніки (її придбання потребує здійснення масштабних інвестицій, тоді як період її використання протягом календарного року обмежується відносно нетривалим терміном експлуатації), організації складних технологічних виробничо-господарських циклів із тривалим періодом оборотності фінансово-економічних ресурсів, що обмежує параметри мобільності та гнучкості використання останніх в умовах недостатнього рівня ліквідності функціонування аграрного сектору економіки.

5) Специфічне просторово-територіальне розміщення виробничо-господарських об'єктів, будівель, споруд та обладнання сільськогосподарських підприємств, що доволі часто можуть бути розташовані не лише в різних адміністративних районах, але й в різних областях держави. Це обумовлює доцільність формування адекватного логістичного забезпечення управління матеріальними та нематеріальними потоками (фінансово-економічними, матеріально-технічними, інформаційно-комунікаційними тощо) задля реалізації ефективних координаційних впливів на процесі формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств. Технологічні особливості виробництва, транспортування, переробки, зберігання та реалізації сільськогосподарської продукції вимагають від підприємств наявності розвинених інноваційних логістичних потужностей (транспорт, складське господарство, елеваторні потужності, інфраструктура ергономічного зберігання аграрної продукції тощо), що потребує здійснення масштабного інвестування фінансово-економічних ресурсів і поширення практики побудови інтегрованих горизонтально-вертикальних структур кооперативного типу в сільській місцевості.

6) Формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств значною мірою залежить від рівня державної підтримки аграрного сектору економіки (надання дотацій, субсидування аграрної сфери, державна фінансова підтримка реалізації масштабних інфраструктурних проектів на сільських територіях, використання інструментів пільгового оподаткування, компенсація відсоткових ставок за кредитами на покращення матеріально-технічного забезпечення тощо), параметри ресурсної спроможності якої здатні структурувати галузеву спеціалізацію сільськогосподарських підприємств, вжити заходів підтримки, збереження й відтворення збиткових галузей аграрного виробництва, балансувати кон'юнктуру продукції на аграрному ринку через використання інструментів державних інтервенційних закупівель продовольства, що в сукупності формує ресурсні передумови гарантування граничної ліквідності сільськогосподарських підприємств і спроможності останніх виконувати взяті на себе в межах підписаних угод договірні зобов'язання.

7) Виробництво сільськогосподарської продукції тісно пов'язане із соціальною складовою частиною розвитку сільських територій (формування зайнятості в сільській місцевості, розбудова мережі об'єктів соціально-економічної інфраструктури, збереження культурної та етнічної спадщини українського села), що вимагає формування належного рівня соціальної відповідальності сільськогосподарських підприємств у процесі використання об'єктів дорожньо-транспортної та соціально-економічної інфраструктури сільських територій через імплементацію механізмів здійснення компенсаційних інфраструктурних витрат, що зумовлені виробничо-господарським навантаженням із боку господарюючих суб'єктів (насамперед це стосується потужних агрохолдингових структур, які володіють значними фінансово-економічними ресурсами та завдають суттєвого деструктивного впливу функціонуванню соціальної сфери в сільській місцевості), утвердження практики фінансування реалізації соціальних

проектів на селі, вжиття комплексу заходів зменшення рівня соціальної напруженості в середовищі сільського розвитку.

8) Організація та розвиток виробничо-господарських бізнес-процесів сільськогосподарських підприємств неможливі без використання ресурсного потенціалу природних екосистем сільських територій, що вимагає не лише дотримання раціональних науково обґрунтованих засад природокористування в процесі господарювання задля відтворення й збереження природно-ресурсного потенціалу сільських територій для прийдешніх поколінь, але й понесення грошових витрат на вжиття природоохоронних заходів (обмеження викиду шкідливих речовин у природні екосистеми, створення замкнутого циклу безвідходного сільськогосподарського виробництва й переробки побічної продукції, впровадження системи екологічного контролю й сертифікації виробничо-господарських бізнес-процесів підприємств тощо), що структурує формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарського підприємства та в короткостроковій перспективі дещо обмежує параметри нарощування масштабів останніх.

Формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств є складним комплексним процесом, що відбувається під впливом системної взаємодії чинників як внутрішнього (наявний природно-ресурсний потенціал, кадрове забезпечення, рівень менеджменту, матеріально-технічна база), так і зовнішнього економічного середовища (доступ до сировини та енергоносіїв, наявність надійних постачальників, посередників і споживачів, інституційне забезпечення розвитку підприємств, розмір трансакційних витрат підприємств, обумовлений недосконалістю цього забезпечення) [4, с. 107]. Ефективна структуризація вищенаведених чинників економічного середовища забезпечує формування передумов для збільшення рівня ефективності виробничо-господарських процесів сільськогосподарських підприємств та підвищення фінансово-економічних результатів їх діяльності.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств є складним комплексним процесом, котрий доцільно позиціонувати як ресурсний базис відтворення та накопичення капіталу підприємств у процесі суспільно-економічного обміну, що створює передумови для підвищення рівня їх конкурентоспроможності, зміцнення економічної безпеки та утвердження засад сталого розвитку; сукупність економічних відносин на аграрному ринку, розвиток яких обумовлений галузевою особливістю функціонування сільськогосподарських підприємств та специфікою виробничо-господарських циклів в АПК; організаційно-економічний інструментарій узгодження та структуризації інтересів між учасниками аграрного ринку в ході конкурентної боротьби за ресурси, що дає змогу мінімізувати ризики конфліктного середовища та зменшити соціально-економічну напруженість у суспільстві.

Процес формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств визначається галузевою особливістю та специфікою параметрів господарювання в аграрному сек-

торі економіки, основними серед яких є залежність ефективності діяльності підприємства від наявного природно-ресурсного потенціалу, природно-кліматичних і погодних умов господарювання; використання земельних ресурсів як головного засобу виробництва, що вимагає дотримання засад раціонального використання, відтворення й збереження природної родючості ґрунтів; сезонність виробництва аграрної продукції, що диференціює темпи надходження фінансово-економічних ресурсів на підприємство протягом календарного року; техніко-технологічні особливості господарювання, що обумовлюють тривалий

період оборотності фінансово-економічних ресурсів; специфіка просторово-територіального розміщення господарських об'єктів підприємств та особливостей формування логістичного забезпечення сільськогосподарського виробництва; залежність ефективності аграрного виробництва від рівня державної фінансової підтримки галузі; релевантна соціальна складова частина організації виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах; тісна взаємодія виробничо-господарських процесів із ресурсним потенціалом природних екосистем сільських територій.

Список використаних джерел:

1. Карпова І. Фінансово-кредитні важелі розвитку агропромислового комплексу України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : збірник наукових праць / ред. кол.: І. Пасічник, О. Дем'янчук. Вип. 24. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. С. 211–214.
2. Губко В. Організаційно-економічний механізм управління фінансово-економічною результативністю аграрного підприємства. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2020. № 2. С. 62–66.
3. Петрушка Т., Заїка О. Групування видів фінансово-економічних результатів діяльності підприємства та типів його зростання. *Проблеми та перспективи реалізації та впровадження міждисциплінарних наукових досягнень* : матеріали конференції. Т. 1. Київ : МЦНД, 2020. С. 16–17.
4. Морозюк Н., Голубков Е., Губко В. Сутність та оцінка фінансового стану діяльності підприємств. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. 2015. Вип. 5 (64). С. 105–108.
5. Наконечна Н. Фінансово-економічні проблеми забезпечення сталого розвитку підприємств України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 286–293.
6. Кругла Н. Особливості визначення та обґрунтування оцінки економічних результатів діяльності підприємств. *Актуальні проблеми економіки*. 2004. № 5 (35). С. 104–109.
7. Вороніна О., Дікань Л. Складові та основні функції управління фінансовим результатом підприємства. *Економіка розвитку*. 2008. № 1 (45). С. 66–68.
8. Бланк І. Інвестиційний менеджмент. Київ : Ника-Центр, 2001. 448 с.

References:

1. Karpova I. (2013) Finansovo-kredytni vazheli rozvytku ahropromyslovoho kompleksu Ukrainy [Financial and credit levers of development of the agro-industrial complex of Ukraine]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia"*. Serii "Ekonomika", vol. 24, pp. 211–214. (in Ukrainian)
2. Hubko V. (2020) Orhanizatsiino-ekonomichnyi mekhanizm upravlinnia finansovo-ekonomichnoiu rezultatyvnistiu ahrarnoho pidpriemstva [Organizational and economic mechanism of financial and economic efficiency management at agricultural enterprise]. *Aktualni problemy innovatsiinoi ekonomiky*, no. 2, pp. 62–66. (in Ukrainian)
3. Petrushka T., Zaika O. (2020) Hrupuvannia vydiv finansovo-ekonomichnykh rezultativ diialnosti pidpriemstva ta typiv yoho zrostantia [Grouping types of financial and economic results of the enterprise and types of its growth]. *Proceedings of the Problemy ta perspektyvy realizatsii ta vprovadzhenia mizhdystsyplynarnykh naukovykh dosiahnen* (Ukraine, Kyiv, June 12, 2020), Kyiv: MTsND, pp. 16–17. (in Ukrainian)
4. Morozjuk N., Holubkov E., Hubko V. (2015) Sutnist ta otsinka finansovoho stanu diialnosti pidpriemstv [The essence and assessment of the financial condition of enterprises]. *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu*, vol. 5, no. 64, pp. 105–108. (in Ukrainian)
5. Nakonechna N. (2013) Finansovo-ekonomichni problemy zabezpechennia staloho rozvytku pidpriemstv Ukrainy [Financial and economic problems of ensuring sustainable development of Ukrainian enterprises]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, no. 2, pp. 286–293. (in Ukrainian)
6. Kruhla N. (2004) Osoblyvosti vyznachennia ta obgruntuvannia otsinky ekonomichnykh rezultativ diialnosti pidpriemstv [Features of definition and substantiation of an estimation of economic results of activity of the enterprises]. *Aktualni problemy ekonomiky*, vol. 5, no. 35, pp. 104–109. (in Ukrainian)
7. Voronina O., Dikan L. (2008) Skladovi ta osnovni funktsii upravlinnia finansovym rezultatom pidpriemstva [Components and main functions of managing the financial results of the enterprise]. *Ekonomika rozvytku*, vol. 1, no. 45, pp. 66–68. (in Ukrainian)
8. Blank I. (2001) *Investitsionnyy menedzhment* [Investment management]. Kyiv: Nika-Tsentr. (in Ukrainian)

E-mail: 380964610297lm@gmail.com